Sytuacja epizootyczna wścieklizny na terenie województwa podkarpackiego w latach 2009–2013

Marian Flis

z Katedry Zoologii, Ekologii Zwierząt i Łowiectwa, Wydziału Biologii i Hodowli Zwierząt, Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie

Pierwsze próby działań profilaktycznych przeciwko wściekliźnie zostały podjęte w XIX w., a przełomowy był 1885 r., kiedy Ludwik Pasteur po raz pierwszy dokonał szczepienia człowieka pokąsanego przez chorego psa (1, 2). Na terenie naszego kraju próby ograniczenia zachorowań podjęte zostały po drugiej wojnie światowej, kiedy dominowała tzw. wścieklizna uliczna, występująca zwłaszcza u psów. W 1948 r. stwierdzono łącznie 3600 przypadków wścieklizny (3, 4). Wówczas wprowadzone zostały obowiązkowe szczepienia psów przeciw wściekliźnie, co w radykalny sposób ograniczyło liczbę przypadków występowania wirusa. Jednak już w latach sześćdziesiątych odnotowany został gwałtowny wzrost przypadków wścieklizny u zwierząt wolno żyjących, a zwłaszcza lisów. W okresie tym głównym sposobem zwalczania wścieklizny u zwierząt dzikich było tworzenie okręgów zapowietrzonych i zagrożonych. Intensyfikacja polowań tzw. sanitarnych w tych okręgach była jednak mało efektywnym zabiegiem mającym ograniczać występowanie wirusa. Od 1993 r. został wprowadzony kolejny zabieg profilaktyczny w postaci doustnej immunizacji lisów wolno żyjących. Początkowo działania te prowadzone były na terenie ówczesnych 6 województw zachodniej Polski, a począwszy od 2002 r. objęto nimi obszar całego kraju. Tego rodzaju akcje prowadzone są dwa razy w ciągu roku w okresie wiosennym i jesiennym, zaś w sytuacji, gdy przez kolejne dwa lata nie stwierdza się przypadków wirusa w danym województwie, ogranicza się je do jednokrotnej immunizacji przeprowadzanej w okresie wiosennym (5, 6, 7, 8, 9, 10).

Epizootic situation of rabies in Podkarpackie Voivodship in the period 2009–2013

Flis M., Department of Zoology, Ecology and Wildlife Management, University of Life Sciences in Lublin

This article presents the development of the rabies epi zootics in wild and domestic animals during the last five years in Podkarpackie Voivodship. It also includes the analysis of the free-living fox population and hunting exploitation of this species during the evaluated period. In the last five years, the rapid growth of the number of confirmed cases of rabies was observed. Whereas in 2009 only two cases were recognized in wild animals, in 2013 there were 23 cases of rabies in domestic animals and 99 in wild animals. 2012 was the year of highest frequency (n=214), of rabies cases. The analysis of the spatial distribution of confirmed cases in wild and domestic animal has showed, that in 2009–2010 the disease prevailed in districts bordering on western Ukraine and 3 cases were found in Mielec district. In 2011 rabies dominated in north-eastern and western parts of this region but in 2012–2013 it has been recognized in majority of Podkarpackie Voivodship with the highest frequency in central and south-western districts. During evaluated period, the number of wild foxes had remained stable since hunting intensity and the level of hunting exploitation decreased from 76% in 2009 to 48% in 2013.

Keywords: rabies, fox, epizootic situation, Podkarpackie Voivodship.

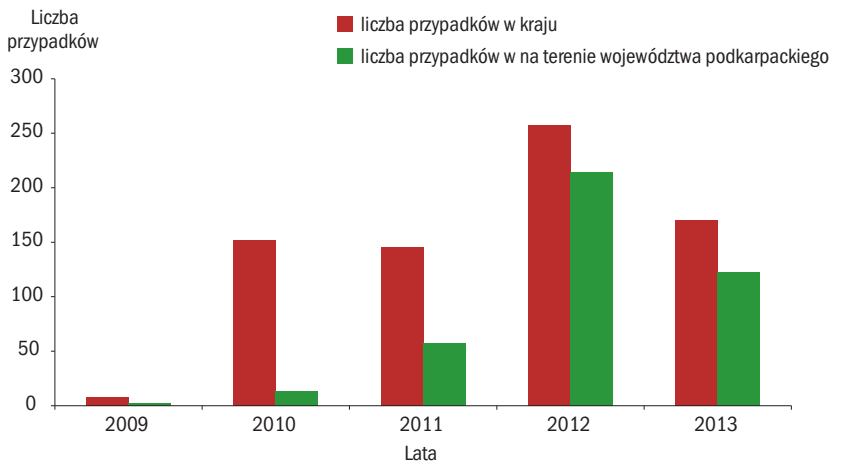

Ryc. 1. Występowanie wścieklizny w Polsce i województwie podkarpackim w latach 2009–2013

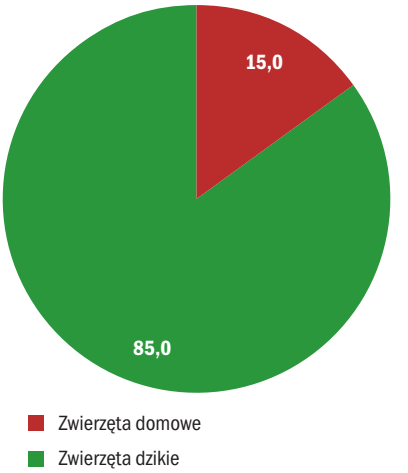

Ryc. 2. Występowanie wścieklizny (%) u zwierząt dzikich i domowych na terenie województwa podkarpackiego w latach 2009–2013

Działania te przyniosły efekt w postaci radykalnego spadku liczby stwierdzanych przypadków wirusa lub jego wyeliminowania z poszczególnych regionów kraju. Często jednak w końcowej fazie prowadzenia działań prewencyjnych następuje powrót wścieklizny na dane terytorium (11, 12).

Sytuacja wścieklizny w województwie podkarpackim na tle kraju

W pięcioletnim okresie prowadzenia oceny, na terenie naszego kraju stwierdzone zostały łącznie 732 przypadki występowania wścieklizny u zwierząt dzikich i domowych, z czego prawie 56% zachorowań zdiagnozowano na terenie województwa podkarpackiego. W 2009 r. liczba zachorowań była niewielka; łącznie stwierdzono 10 przypadków wirusa, z tego 2 na terenie województwa podkarpackiego (**ryc. 1**). W kolejnych trzech latach liczba stwierdzanych przypadków się zwiększała. Kulminacja nastąpiła w 2012 r., kiedy na terenie kraju stwierdzonych zostało 257 przypadków, z czego ponad 83% zdiagnozowano w województwie podkarpackim. W okresie 5 lat częściej wściekliznę diagnozowano u zwierząt dzikich niż domowych (**ryc. 2**). Na ogólną liczbę przypadków, 15% z nich zdiagnozowano u zwierząt domowych, a 85% u dzikich. Wśród zwierząt dzikich najwięcej przypadków stwierdzano u lisów wolno żyjących.

Rozmieszczenie przestrzenne przypadków wścieklizny w województwie podkarpackim

Analiza występowania wścieklizny w poszczególnych rejonach województwa w ujęciu powiatowym wskazuje na duże zróżnicowanie występowania wirusa w poszczególnych rejonach województwa podkarpackiego. W 2009 r. stwierdzone zostały tylko 2 przypadki, obydwa u zwierząt dzikich, na terenie powiatu bieszczadzkiego. W kolejnym roku oceny łącznie stwierdzonych zostało 13 przypadków występowania wirusa, podobnie jak rok wcześniej tylko u zwierząt dzikich. W tym okresie wściekliznę stwierdzano na terenie 4 powiatów: bieszczadzkiego, dębickiego, lubaczowskiego i przemyskiego. W 2011 r. występowanie wirusa stwierdzono w 9 powiatach. Na terenie czterech powiatów wściekliznę zdiagnozowano u 9 zwierząt domowych. Najwięcej przypadków wścieklizny u zwierząt domowych (5 przypadków) wystąpiło w powiecie przemyskim. Z kolei u zwierząt dzikich najwięcej przypadków występowania wścieklizny zdiagnozowano w powiecie jasielskim (n=13) i przemyskim (n=11). W kolejnym roku oceny na ogólną liczbę 214 stwierdzonych przypadków występowania wirusa, 29 z nich stwierdzono u zwierząt domowych, a 185 u dzikich. Najczęściej wściekliznę diagnozowano na terenie powiatów krośnieńskiego, jasielskiego oraz strzyżowskiego. Łącznie na terenie wymienionych powiatów stwierdzono 65,5% wszystkich przypadków wścieklizny u zwierząt domowych i aż 76,8% stwierdzonych przypadków wirusa u zwierząt dzikich. W tym okresie na terenie 6 powiatów nie stwierdzono wścieklizny, zaś w pozostałych powiatach województwa stwierdzono po kilka przypadków. W 2013 r. na terenie województwa podkarpackiego wściekliznę stwierdzono u 122 zwierząt, z czego 23 przypadki wystąpiły u zwierząt domowych, zaś 99 u zwierząt dzikich. Występowanie wścieklizny w poszczególnych powiatach było dość zróżnicowane, przy czym najwięcej zdiagnozowanych przypadków wystąpiło w powiatach południowo-zachodniej i centralnej części województwa. Najwięcej przypadków wścieklizny stwierdzonych zostało w tym okresie na terenie powiatu rzeszowskiego (n=22), z czego 8 stwierdzono u zwierząt domowych, a 14 u zwierząt dzikich. W 2013 r. na terenie 8 powiatów województwa podkarpackiego wścieklizny nie stwierdzono.

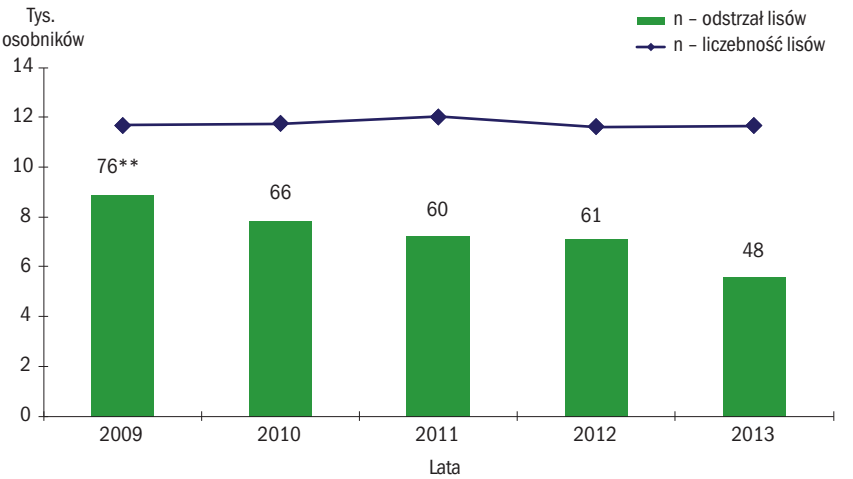

Ryc. 3. Liczebność i łowieckie pozyskanie lisów w okresie objętym analizą (dane sprawozdawczości łowieckiej Polskiego Związku Łowieckiego)
81* – wskaźnik łowieckiej eksploatacji populacji

Dynamika liczebności lisów wolno żyjących

W okresie 5 lat objętych oceną wystąpiła stabilizacja liczebności lisów wolno żyjących na terenie Podkarpacia (**ryc. 3**). Stan liczebny tego gatunku oscylował na poziomie ok. 12 tys. osobników. Z kolei wielkość corocznego pozyskania w drodze odstrzału kształtowała się na poziomie 7,7 tys. zwierząt. W 2009 r. wskaźnik łowieckiej eksploatacji populacji ujmujący udział lisów pozyskanych w drodze odstrzału w odniesieniu do wiosennej liczebności populacji kształtował się na poziomie 76%. W kolejnym roku oceny wielkość tego wskaźnika zmniejszyła się do poziomu 66%, a rok później zmniejszyła się do poziomu 60%. W 2012 r. wielkość wskaźnika pozyskania była zbliżona do 2011 r. i wynosiła 61%. W ostatnim roku oceny łowieckie pozyskanie lisów na tym terenie wynosiło prawie 5600 osobników, co stanowiło, iż wielkość wskaźnika łowieckiej eksploatacji populacji kształtowała się na poziomie wynoszącym 48%.

Podsumowanie

Przedstawiona sytuacja stanu epizootycznego wścieklizny u zwierząt na terenie województwa podkarpackiego wskazuje, że w ocenianym okresie wystąpił gwałtowny wzrost występowania wirusa, zarówno u zwierząt dzikich, jak i domowych. W pięcioletnim okresie oceny 71,8% przypadków wścieklizny stwierdzanych w kraju wystąpiło na terenie województwa podkarpackiego. Wyniki te są potwierdzeniem wysokiego stopnia zagrożenia epizootią tej choroby na terenie tego województwa (13). W dalszym ciągu, podobnie jak w latach wcześniejszych, podstawowym rezerwuarem wirusa pozostają zwierzęta dzikie, a głównie lisy wolno żyjące. U zwierząt domowych wścieklizna diagnozowana była głównie u psów i kotów (2, 4, 5, 8, 11). Analiza rozmieszczenia przestrzennego stwierdzanych przypadków wścieklizny wskazuje, że rejonami o największym zagrożeniu epizootycznym są tereny powiatów graniczących z Ukrainą oraz powiatów południowo-wschodniej części województwa, graniczące z województwem małopolskim, gdzie liczba stwierdzanych przypadków wścieklizny na tle kraju jest również wysoka (8, 11, 14).

Piśmiennictwo

1. Buczek J.: Wścieklizna – historia, stan obecny, kontrola epidemiologiczna. *Med. Weter.* 1999, **55**, 783–787.
2. Smreczak M.: Efekty doustnego uodparniania lisów przeciwko wściekliźnie. W: *Nauka łowiectwu Cz. 1. Kryzys zwierzyny drobnej i sposoby przeciwdziałania*. Wyd. Samorząd Województwa Mazowieckiego. Warszawa, 2007, 39–47.
3. Mól H.: Wścieklizna zwierząt w Polsce w latach 1999–2000 w przyrodniczej i urzędniczej inwentaryzacji na koniec wieku. *Życie Wet.* 2001, **76**, 270–273.
4. Mól H.: Od wścieklizny ulicznej psów do leśnej lisów. *Życie Wet.* 2004, **79**, 502–505.
5. Flis M.: Wścieklizna w województwie lubelskim w latach 2002–2009 na tle dynamiki liczebności lisów wolno żyjących. *Med. Weter.* 2010, **66,** 562–565.
6. Serokowa D.: Wścieklizna zwierząt dzikich w Polsce w latach 1957–1960. *Med. Weter.* 1962, **18**, 83–84
7. Smreczak M., Żmudziński J.F.: Rabies control in wildlife with oral vaccination in Poland. *Bull. Vet. Inst. Puławy* 2005, **49**, 255–261.
8. Flis M.: Występowanie wścieklizny u zwierząt domowych w Polsce w okresie 10 lat szczepień profilaktycznych lisów wolno żyjących. *Życie Wet.* 2013, **88,** 307–309.
9. Ustawa z 11 marca 2004 roku o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt. (Dz.U. z 2008 r. nr 213, poz. 1342 z późn. zm.).
10. Seroka D.: Wścieklizna. W: *Choroby zakaźne w Polsce i ich zwalczanie w latach 1919–1962.* PZWL, Warszawa, 372–379.
11. Flis M.: Efekt szczepień przeciw wściekliźnie a dynamika liczebności lisów. *Med. Weter.* 2009, **65,** 175–178.
12. Ciołek J., Chrzanowski A., Smreczak M., Żmudziński J.F.: Wstępna ocena wpływu ręcznego wykładania doustnej szczepionki przeciwko wściekliźnie dla lisów wolno żyjących na sytuację epizootyczną wścieklizny na terenie powiatu krośnieńskiego w latach 2012–2013. *Życie Wet.* 2014, **89,** 591–594.
13. Welz M., Dębski P.: Wścieklizna zwierząt w województwie podkarpackim. *Życie Wet.* 2003, **78**, 225–226.
14. Orłowska A., Smreczak M., Trębas P., Żmudziński J.F.: Rabies outbreak in Małopolska region in Poland in 2010. *Bull. Vet. Inst. Pul.* 2011, **55**, 555–561.

Dr hab. Marian Flis, e-mail: marian.flis@up.lublin.pl